

Пројекат финансира ЕУ

ПОДРШКА ЕВРОПСКЕ УНИЈЕ
ИНКЛУЗИВНОМ ДРУШТВУ

Министарство за рад, запошљавање,
борачка и социјална питања

E INKUZIJA ČHAVORRENGI ANDAR E RROMANE CARE ANDE SIKAVIPE

Phiravno pale bućarne praktičarja
thaj e studija sureski

AgroInvest
Foundation Serbia

Impresum

Autorja:

Tamara Stanić Kutlešić, Marija Gavrilović,
Ljubinka Simić, Radovan Asković, Jelena Nastić,
Dragana Sočanin, Marija Simić

Redaktoro:

Iva Kljakić

Kerimasko inkalutno:

Agroinvest fondacija, Srbija, Pazinska 16,
Beograd

Pale inkalutno:

Iva Kljakić

Sar inkalutno:

KIC Pralipe, Kraljevića Marka 27, Pirot

Nakhada pe rromani čhib:

dr Marija Aleksandrović

Tehnikako lačharipe: de:work

E štampa: PROGROUP SOLUTIONS

Kava lil inkljisto andar o projekto "Angleškolako thaj fundosko sikavipe Rromengo –buljaripe šaipasko te so majbut e čavorra džan ande škola" (xarno nav projektosko: RECI) savo si kerdo ande Republika Srbija ande vrijama katar oktobro - 2015 – oktobro 2017. berš e resesa te so majbut e čavorra džan ande angleškola.

O projekto RECI sas pokindo katar e Evropaki unija e dume-
sa katar o Ministeriumo pale buti, marimaski thaj e socijalno
politika ande Republika Srbija sar kotor katar baro projekto „
Evropako dumo pale inkuzivno amalipe“.

Kova so si ramosarda ande kava lil, majanglal si gindo kolenge
save ramosarde kava lil thaj naj gindo katar Evropaki unija.

SAINĆARIPE

Xarne alava save si ramosarde ande kava lil:	6
Anglomothovipe	7
Alav e redaktoresko	7
ŠORO 1	8
• Angleškolako thaj fundosko sikavipe Rromengo: buljaripe šaipasko te so majbut e čavorra džan ande škola (RECI projekto)	8
• Lačharipe vuče resengo pale barjaripe sikavipasko ande Srbija	13
• Lačhe sikavipa andar save šaj te sikljos	15
ŠORO 2	16
• Akharipe te so majbut čavorra džan ande škola	16
• Pharimata čavorrengi save trajin ande romane care	16
• Majbut phenel pes kaj o sikavipe ažutisarela te Roma thaj e	16
• Rromnja inkljen andar o čorope	16
• Buljaripe čavorrngo ande angleškola thaj ande fundoske škole	17
• Lačhipe savo si men katar o TAP - xarno	19
• Sar te zuravas e buti ande TAP?	20
• Muklipe andar e škola thaj - čavrikano unsuripe	22
• Trajoske šaipa – vučo sikavipe thaj e buti	23
• Than pale familija andar e minoritenge kidipa ande školake kotora	24
ŠORO 3	25
• Sikavipe čavorrengi andar e rromane care: Pharimata ande praktika E STUDIJA SURESKI KNJAŽEVAC	25
• Legenda: Sose e Rromen nane čija(čija) šukare avutnipase	25
• Зашто Роми немају кључ за боље сутра	26
• Sikavipe Rromengo andar e rromane care: E studija sureski – komuna Knjaževac	27
• E buti rromane čavorrenca thaj zuravipe ande sikavipe – sar si thaj sar šaj te avel	29
• Ketane buća maškar e institucije ande komuna te keran e inkluzija čavorrengi ande TAP thaj	30

• Nesar anglune pučimata save sa jekh praktičaro kamel te kerel čhvaorrenca ande rromane care a trubul te džanel:	32
• E programurja save zuraven e Rroma ande cara	34
• Egzamplje sar kerel pes e čhavorrenca thaj e familijasa ande rromane care pe tativig Srbijaki: Džanglipe katar e rromane koordinatorja	37
DŽIPHERIPEN 1	40
• Zakonsko kotor : Školako šaipe thaj šaipe katar e komuna	40
• Zakono šaipasko pale škole thaj e komune	40
• Školako egzamo	40
• Čhib sar sikavimasko - vinajipasko buti	40
• Ramope ande škola	41
• Lila save si importantne pale ramope ande anguno klaso fundoske školake	41
• Šaipe pale ramope ande škola thaj sikljope	41
• Zuravipe ande sikavipe thaj vinajipe	42
• Sajekhutno sikvimasko plano thaj zuravipe ande sikavipe thaj vinajipe	42
• Činadipe katar čhibake thaj aver pharimata	43
• Drom thaj xabe ande škola	43
• Pindžaripe lilengo andar aver phuyja	44
DŽIPHERIPEN 2	45
• Gilja thaj e paramiće pe rromani čhib	45
• Gili ko masek septemvri	45
• KO MASEK SEPTEMVRI	45
• AMEN SIJAM LULUGJA	46
• SVETI SAVA	47
THAN PALE RAMOPE	48

Xarne alava save si ramosarde ande kava lil:

MPSTB	Ministerijumo pale sikavipe, nauka thaj tehnološko barjaripe
MPBMS	Ministerijumo pale buti, maripaske thaj socijalne pučipa
CSB	Centro pale socijalno buti
AŠ	Angleškola
FŠ	Fundoski škola
FK	Forosko kher
LAP	Lokalno akciono plano pale čhavorra
LB	Lil bijandimasko
PP	Pedagoško-psihološko služba
TAP	Teljarimasko angleškolako programo
PA	Pedagoško asistento
ZOSOV	Zakono pale fundosko sikavipe thaj vinajipe
SSP	Sajekhutno sikavimasko plano
SSP 3	
AFS	Agroinvest Fondacija Srbija
RECI	Projekto: „Angleškolako thaj fundosko sikavipe Rromengo: buljaripe šaipasko te so majbut e čhavorra džan ande škola“

ANGLOMOTHOVIPE

Alav e redaktoresko

Lačho sikavipe čavorrengo savo si lačhardo pale sa jekh čavorro ande škola si majanglal čutino te sa avel putardo angle čavorro katar e škola dži ko komunasko kher save manuša musaj te ketane keren buti. Godolastar si importantno te sikklope avel po majbaro niveli sar vi šaipe te sa jekh čahvorro džal ande škola, a thoska šaj te ažućaras kaj avela lače vi foroske andar savo čavorro avel.

● Kava lil inklijisto andar o projekto “Angleškolako thaj fundosko sikavipe Rromengo: buljaripe šaipasko te so majbut e čavorra džan ande škola” (RECI) “savo kerda o Agroinfest fondacija andar e Srbija ketane e Zapadnobalkanski institut andar o Beogradu, Uče ško-lake pale sikavipe vinajengo “Mihailo Palov” andar o Vršaco thaj Kulturako-informaciono centro “Pralipe” andar o Pirotu ande vrijama 2015-2017. O projekto kerda pes ande trin komune andar e Srbija: Bela Palanka, Knjaževac thaj Prokuplje.

Gindis kaj kava lil avela tumenge lačho kana kerena buti familijenca thaj čavorrenca andar e rromane care, sar vi kolenge save keren buti te so majbut čavorra džan ande fundoske škole, a sa resesa te ketane das šaipe, te zuravas e baza sar šaj te jekh djes avel majzuralo socio-ekonomikano barjaripe.

Ande Beograd, 10.9.2017.

Iva Kljakić, šerutni po projekto

ŠORO 1

Angleškolako sikavipe Rromengo

RECI Projekto

Angleškolako thaj fundosko

sikavipe Rromengo: buljaripe

šaipasko te so majbut e čavorra

džan ande škola (RECI projekto)

Majbare 2 resa ando proketo RECI sas:

1. ZURAVIPE PALE RAMOPE
RROMANE ČAVORRENGO
ANDE ANGLEŠKOLA

⋮

- e kampanje pale ramosaripe
čavorrengo andar e rromane care
ande angleškola, thaj te sikljon
andar o lil savo si lačhardo
pale vinaja

2. ANDE SA JEKH VRIJAMA ZU-
RAVIPE ČAVORRENGO TE NA
AČHAVEN E FUNDOSKI ŠKOLA

⋮

- trujal TUTORING
PROGRAMO thaj trujal o
mehanizmo savo šaj te majangal
losarel save čavorra ačhavena
e škola

*Majanglal sas amen ande projek-
to kotor ande savo zuravadam rromane
studenturja save avena vinaja, šaipasa te
arakhen e buti.*

Kotor 1

Ramosaripe čavorrngo ande angleškola

O projekto si kervo ande komune Bela Palanka, Prokuplje thaj Knjaževac:

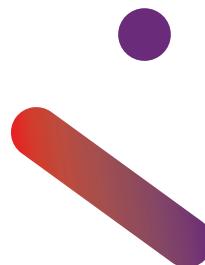
1. E kampanja katar vudar dži ko vudar (aprilo – majo 2016/17.)
2. Djesa putarde vudareng (aprilo 2016/17.)
3. E radionice familijasa ande rromane care (aprilo 2016 – junio 2017.)
4. E studentonengi praktika - vinaja ande angleškola thaj ande rromane care (oktobar 2016 – maj 2017.)

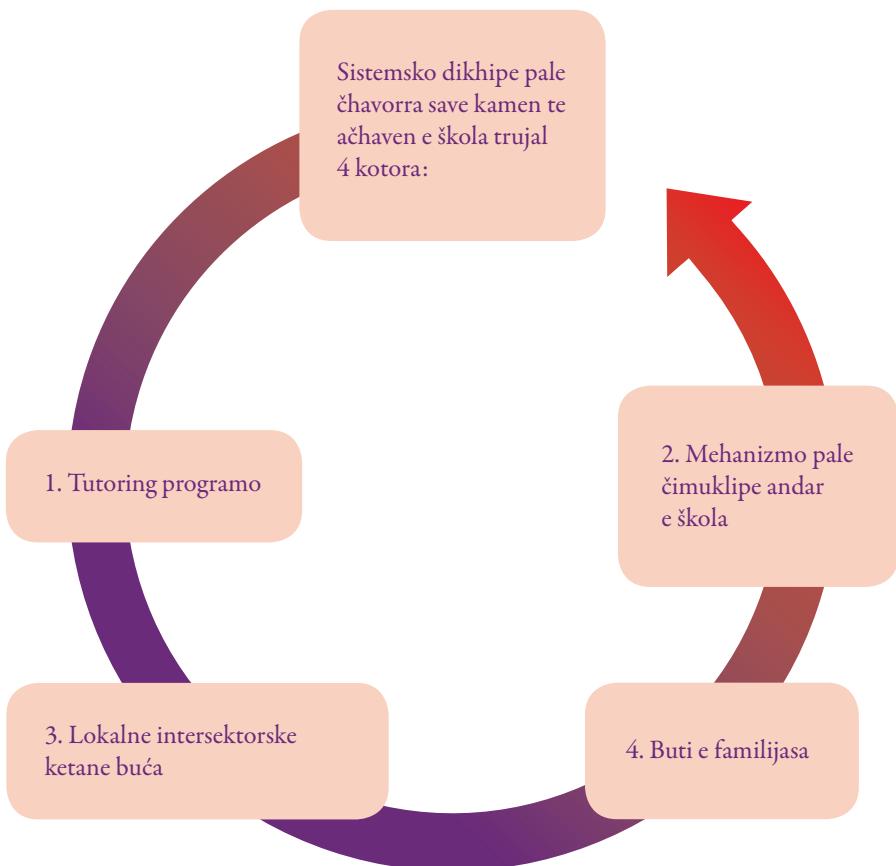
Ande vrijama kana džalas o dujto kotor projektosko (fundosko školako niveli resesa te ciknjol djindo čavorrenge save ačhaven e škola), e **lokalne intersektorske ketane buća** save si majanglal boldine čavorrenge, zuravade si te so majsig dikhen kana čavorra kamen te ačhaven e škola ande lengo komuna.

Ande sa jekh vrijama, **zuravipe** savo kerdam ande TUTORING programo ande savo e čavorra džanas ande škola, sas len lačhe mola ande škola, ačhile ande škola thaj kerdam **o mehanizmo pale čimuklipe andar e škola** pale čavorra save kamen te ačhaven e škola ande 2 revidirime LAP-urja (ande Bela Palanka thaj Knjaževac).

RECI projekto si kervo khajda te avel les o sistemsko dikhipe kana si pućipe pale ačhavipe andar e škola trujal 4 kotor.

 Kava phiravno inklisto andar kava angluno kotor, godalostar kaj dikblam kaj si lačhe te avel pe jekh than sa kova so kerdam, sar vi kova so diklam kana kerdam buti, kaj musaj te kerel pes e familijasa, a majanglal kolanca save aven andar rromane care. Sa ramosardo ande kava phiravno, gindis kaj saj te ažutil e čavorren e resesa te den gata e škola pe vrijama ande Republika Srbija.

E buti čavorrenca thaj lenge familijasa,
e studentoneca, e školasa thaj e carenca
andar save si e čavorra, kerde te avel
amen lačhe rezultaturja:

- Baro numero čavorrengo save
ramosarde pes ande angleškola,
- cikno niveli kolengo save ačhade
e fundoski škola.

40 rromane čhavorra majbut si
ramosarde ande angleškola numaj
katar nakhle berša save sas

250 familija sas ande
kampanja pale ramosaripe
čhavorrengo ande škola

REZULTATURJA

40 terne tutorja sićile te
keren buti čhavorrenca save
šaj te ačhavent e škola

54 čhavorra save šaj te
ačhavent e škola keren
ande tutoring programo

Barjarde si vi **sajekhutne buća save den
zor ande sikavipe** rromane čhavorrenge
thaj e familijaće, save dine ande institucije
sar intersektorsko platforma pale zuravipe
rromane čhavorrenge, e revizija 3 katar o
lokalno akcionalo plano ande kava kotor, sar
vi ramosaripe 2 intersektorsko sporazumo
pale čimuklipe katar o sikavipe ande škola
ande Bela Palanka thaj Knjaževac.

*Intersektorsko kidipe pe savo kerda pes svato
pale čimuklipe katar o sikavipe ande škola
- Прокупље*

*E radionica sikamnenca, šerutnenca andar e
škola thaj e sikljarnenca andar o parlamento
pale TUTORING programo.*

- Crvena Reka

Vi paše sa, importantno si te vi
majdur kerel pes e familijasa sar kam vi
majterneder čhavorra šaj te džan ande
angleškola numaj TAP. Khajda šaj te avelen
lačho sikavipe save therena ande angleškola
a thoska, majdur šaj te avelen vi lačho
sikavipe ande fundoski škola sar vi te avel
len lačhi bući.

FŠ "JOVAN ARANĐELOVIĆ" CRVENA REKA

Sajkehutno res kale lilesko si te sikavel kolenge save kerena buti sar šaj te keren e familijasa thaj čhavorenca andar e rromane care. E Phiravnes si res te sikavel savorengē te so majlačhe haćaren sar trubul te kerel pes čhavorenca thaj familijasa andar e rromane care thaj te majanglal del fundoske pučipa save si čhutine ande buti, a save šaj te dićhon pes kate ande praktika ande projekto RECI sar vi ande dumutni buti e rromane familijasa thaj e lokalne kordinatorena.

Lačharipe vuče resengo pale barjaripe sikavipasko ande Srbija

Te šaj avel amen vučo res ande sikavipe, sikavipe musaj te avel majanglal pale sa e čavorra, so si angluno thaj importantno phird. Sikavipe pale sa e čavorra si khajda čhutino kaj sa jekh čavorro šaj te barjarel pes thaj te del sa pestar te avel so majlačho.

Gadava si gatisaripe pale trajo ande lumnja, ande savi si than pale savora, kote kaj averčhande naj maškar munuša.
Nav „inkluzivno sikavipe“ but drom ramol pes kana kamas te mothas kaj si importantno te das zuravipe sikavimasko čavorrenge save si nasvale, a či das amen godji kaj sa e čavorra barjon korkoro pestar godolastar savorenge trubus te das than te barjon kazom šaj.

Kana teljarde programurja save zuraven sikavipe, sar kaj si sajekhutno plano pale bući thaj SSP-rja¹, sikavnenge si dino šaipe te dikhen barjaripe sa jekhe čavorrenge a ne te dikhen kova so naštik te sikljon. Paša SSP-o 1 thaj 2, si vi SSP3 savo si pale talentujime čavorra ande nesave kotora. Khajda sa jekh čavororro šaj te sikljol kazom šaj.

Sajekhutno sikavipe pale čavorra šaj te avel vi dromaripe (katar o kher diži ke škola numaj angleškola), socio-ekonomikano niveli kaj trajil o čavorro, nasvalipe (kana čhon e rampe pale čavorra save naštik te džan ando than pe savo sas vareso aver) zuravipe katar aver nasvalipa (sikavimaske lila andar save šaj te sikljon čavorra save či dikhen, či ašunen, naštik te keren svato, naštik te drabaren thaj ramon...) thaj andar gadava te čhon ande plano pale budžeto komunako sar te šaj kerel pes buti čavorrenca.

Kana dikhas palpale pe Startegija pale sikavipe ande Srbija dži 2020, savi si lini pe sednica Vladaki ande Srbija 2012. berš (Sl. glasniko RS, djindo 107/12), sar fundo te keren pes e zakonurja thaj aver lila phangline pale sikavipe, dži akana pale sikavipe ande Srbija kerda pes but.

Sar ramol vi ande Strategija 2020 pindžarel ande berša save nakhle, e reforme ande sikavipe ande Srbija, sas sa jekh po jekh kotor, nisar nas kerde andegdata thaj sa jekh sas te „lačharen“ kotora ande sikavipe (e planurja, programurja, lila) save sas dine andral katar o sistemo.

¹ „SSP si lil ande škola savo del pes pale čavorro ande jekh vrijama, a savo šaj te avel po than orta vinajeske-sikavimaske lila ande škola.

 Te kamas te si men vučo niveli, musaj te sistemo sikavimasko avel putardo manušenje, a thoska šaj te sa jekh čavorro lel majvučo džanglipe. Godolastar sikavipe ande Srbija, ramosaripe Strategijako 2020 sas holističko, savo gindil pale aver kotora ande sikavipe thaj savo sikavipe dikhel sar jekh sistemo (katar angleškola dži ke doktorske studije thaj vi majdur dži po agor trajosko).

Buća maškar institucije ande jekh komuna, si but importantno te barjarel pes o sikavipe savo musaj te dikhel pes sar majbut resorja ande vlada Srbijaki, paša sikavimaski. Kaj si kava but importantno, šaj te dikhas ande but egzamplurja ande praktika kaj si majlačhe rezultaturja, kana trubul zuravipe čavorrenge, kana e sa resorja den piro zuravipe. Bari rola si ande romani cara thaj bivladake kidipa save si „lundžardo vast“ katar o sistemu thaj savo kerel kova so naštik sistemo te kerel-katar rodipa dži ke buti ande rromane care, ande škola, čavorrenca thaj familijasa.

“Sar jekh katar majimportantne gindurja si te škola avel lačhardi pale čavorra, a na e čavorra školalke; te škole aven thana save phanden, a na te ulaven čavorren. Jekh škola pale savora - vi pale čavorro savo phares barjol, vi pale čavorro savo trajil thaj kerel e buti pe ulica, vi pale čavorro saves si but džanglimata, vi pale čavorro savo trajilas ande čorope thaj godolastar naštik te džalas ande škola, vi pale čavorro savo avel andar aver than, andar aver kultura, pale rromano čavorro savo sikljol pe čhib savo naj leske dejake, vi pale čavorro savo či džanel e matematika numaj aver predmeto. E škola sar than ande savo barjarasa thaj sikljosa kazom šaj, a sa teljarimasa katar amare averčadimasa thaj šaimasa.”

“So si pala amende (čavorra) e inkluzija thaj inkluzivno sikavipe?”

Astarno kidipe pale čavorra – MODS, 2017

Lačhe sikavipa andar save

šaj te sikljos

Šaj kaj či ačhilam dumo dumestar e phuvjasa sar kaj si e Finska kana si pučipe pale sikavipe, numaj džas anglal zurale phirdesa.

Ande lil “sikavipe andar e Finska-So lumnja šaj te sikljol pale sikavipe sar kaj si ande Finska?” savo ramosarda Pasi Sahlberg, šaj te arakhas but egzamplurja sar kerel pes ande praktika ande Finska kana si pučipe pale sikavipe, but neve gindurja thaj sadani filozofija kana si pučipe pale sikavipe: “So cira godova majbut”. Cira egzamurja, cira sićope, cira khereske egzamurja den lačhe rezultaturja, sar von gindin.

Ande Finska naštik te dikhel pes averčandipe maškar e čavorra godolastar kaj sikavimasko sistemo naj komparativno sar kaj si ande Srbija. Rezultaturja den pes kana čavorra den gata 6. ber sikavimasko, djindo čavorrengi si cikno ande klaso, thaj sa e čavorra džan ande lačhe škole, či dikhel pes katar aven, kaj trajin, savi si lengi dejaki čib.

Ande Finska e čavorra vuče rezultaturja či len numa ande škola, len vi avrjal. Sikljon vi ande školako kotor savo bučhol („afterschool“ programurja), a sar mothon, khasave programurja keren bivladake kidipa save keren buti školasa, sar von mothon „trito sektoro“.

E Finska pokinel e familijake te šaj den e čavorren ande angleškola kaj kote sikljona sa so trubul len pala lengo barjaripe.

“...Dujto importantno kotor ande škole si sistemsko rodipe pale baxt, majanglal ke čavorra ande fundo-ski škola.

...Ande Finsko škola e čavorra či daran katar čidžanglipe, savo šaj te arakhel pes sar vi amende, a savo barjarel pes egzamonenca.

... Sa jekhe škola ande Finska si Timo pale lačhipe čavorrengi (ang. Pupil Welfare Team) savo dikhel e pučipa save si phangle pale ssastipe thaj barjaripe čavorrengi. Ande Timo si direktoro, defaktologo, psihologo numaj pedagogo, medicinske phena numaj školako drabarno, socijalno bućarno.

... Majangluno res bućarnengo ande Timo si te majanglal dikhen e griža savi šaj te avel pharipe čavorrengi. Sikamne ande fundoske škole majanglal čhon e baxt pire čavorrengi kana len vučo rezultato.”

- Lino andar: Finsko dikhipe pe sikavipe: so kam keras majdur te čavorra aven baxtale? bif.rs

ŠORO 2

Angleškolako sikavipe Rromengo:

Akharipe te so majbut čhavorra džan ande škola

Pharimata čhavorrengi save
trajin ande romane care

Majbut phenel pes kaj o sikavipe
ažutisarela te Roma thaj e romnja
inkljen andar o čorope

Доступност квалитетних предшколских програма деци из ромских насеља отежава присуство неколико, најчешће истовремено присутних, фактора: живот у лошим стамбеним условима и сиромаштву, незапослени родитељи који имају низак ниво образовања и који нису у могућности да обезбеде деци исте подстицаје за рани развој и учење као други родитељи (играчке, књиге и различите развојно-подстицајне активности), живот у сегрегисаним насељима удаљеним од важних друштвених ресурса (здравствених, образовних, културни, спорчких).

Додатни проблем представља и пракса која се још увек одржала у неким предшколским установама где су ромска деца која су укључена у предшколско образовање сегрегисана у посебне групе и где се не предузимају мере уколико дете које је уписано не долази у вртић, односно не похађа обавезни ППП.

Importantno lili pale nacionalno niveli si E Strategija pale socijalno inkluzija pale Rroma thaj Rromnja ande Republika Srbija ande vrijama katar 2016. dži 2025². Importantne phirda pale socijalno inkluzija si baroder djindo e čhavorrengi save džan ande škola katar angleškola dži fakulteto, sar vi ačhadipe ande škola dži ko agor sikavimasko.

O anglomothovipe ande Strategija phenel pes kaj si ande vrijama katar 2009. dži 2015. berš barilo djindo čhavorrengi save si ande fundoske škole godolastar kaj si ramosarde prikal afirmativno mera ande maškarutne škole thaj fakulteturja.

But importantno si vi godova kaj si čhutine vi manuša save len sama pale rromane xakaja (pedagoško asistento, drabarimasko medijatoro, koordinatoro pale rromane pučipa).

² E Strategija pale socijalno inkluzija pale Rroma thaj Rromnja ande Republika Srbija („Službeni glasnik RS”, djindo. 55/05, 71/05 – orta ramosardo, 101/07, 65/08, 16/11, 68/12 – UC, 72/12, 7/14 – US thaj 44/14)

**Buljaripe čhavorrngo ande
angleškola thaj ande
fundoske škole**

Majdur, ramol ande Strategija, anglune pharimata si socijano-ekonomikani integracija Romengi thaj Rromnjengi, godolastar kaj naj kerdo than pale normativno fundo pale dumutnipaski buti savi ciknjarela čorope thaj athoska avena savora Rroma ande jekh niveli.

Sar ramol ande Strategija, e rromane čhavorra sa jekh haćaren e diskriminacija ande škola. Kava majanglal šaj te dikhel pes ande angleškola, majanglal e šerutne ande angleškola či den piri zor te so majbut čhavorra džan ande TAP sar kaj si e čhavorra katar 3 – 5,5 berš.

Angleškolako vinajipe thaj sikavipe si sar orta pale sa jekh čhavorro savo si dino ande res ramosrdo ande UN.

Djindurja save si ande Ministeriumo pale sikavipe, e nauka thaj tehnološko barjaripe, mothon kaj si vučo niveli kolengo save džan ande škola, numaj pale čhavorra save si andar e dukhade kidipa sar ande angleškola (TAP), khajda vi ande fundoski škola si vi majdur cikno.

E djindurja katar rodimata pale rromnja thaj e čhavorra (MIKS 5, UNICEF)³ mothon kaj vi paše zuravipe savo si lenge dino, naj therde e mehanizmurja pale kontinurime buti te buljarel pes djindo čhavorrengi ande škola pe sa nivelurja.

Rromane čhavorra dži 5, 5 berš majcira džan ande programo e angleškolako.

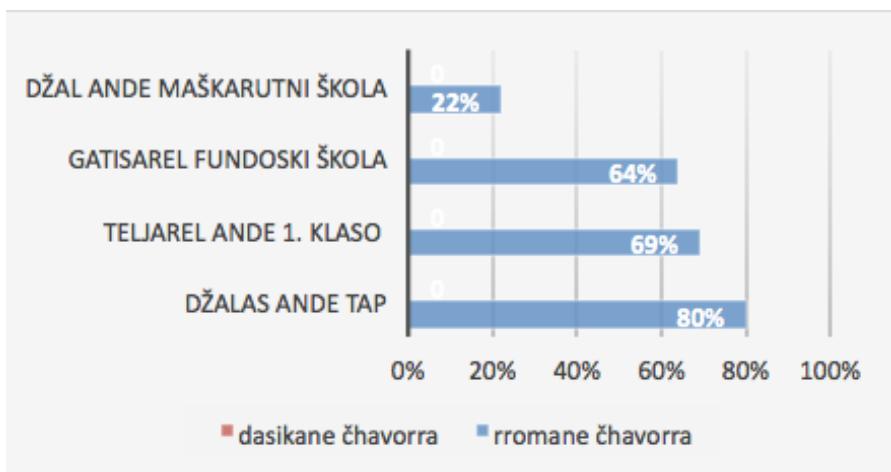
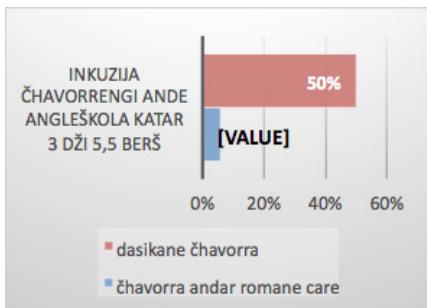
Ande dasikani populacija inkuzija čhavorrengi ande angleškola katar 3 dži 5, 5 berš si paše 50%, ke Rroma si 6%. Majanglal, e rromane čhavorrenge si kava angleškolako programo importantno majbut katar e dasikane čhavorrenge godolastar kaj e rromane čhavorra train ande čorope. Godolastar naj len zor ande familija te den pester kazom šaj ande sikavipe.

³ E Srbija: Rodimata katar majbut thana 2014 thaj e Srbija: rromane care rodimata katar majbut thana 2014; Dikhipe pale rromnjengo thaj čhavorrengi than, gatisarimasko lil, marto 2015, UNICEF.

Naj sa e čavorra andar rromani familija ande inkluzija angleškolaki sar ni vi ande TAP, numaj džan cira, či ažućaren agor beršesko.

Rodipe savo kerda pes pale rromnja thaj e čavorra mothon 80% čavorra andar e romane care džan ande fundoske škole thaj ande angleškola thaj TAP (ke dasikane čavorra inkluzija si 98%), a 69% rromane čavorra teljarde ande angluno klaso fundoske školake pe vrijama (ke dasikane čavorra si 97%), 64% rromane čavorra den gata fundoski škola (ke dasikane čavorra si 93%), thaj po agor, 22% rromane čavorra džan ande maškarutni škola (ke dasikane čavorra 89%).

Lačhipe savo si men

katar o TAP - xarno

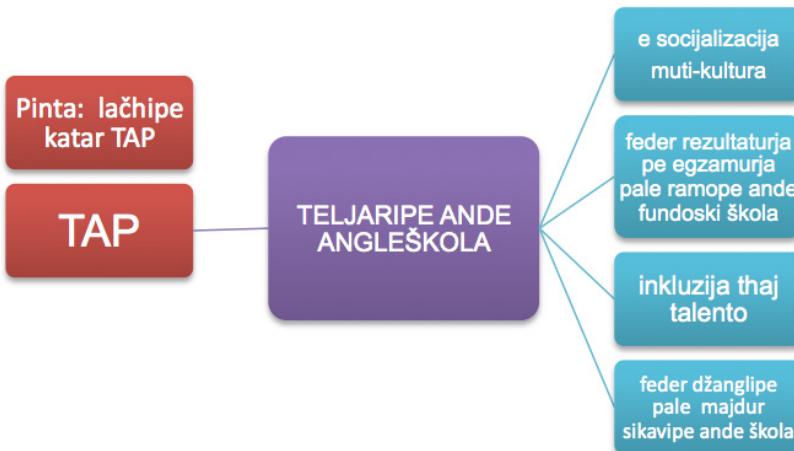
E analiza andar averčhande rodipa sar andar aver phuvja khajda vi andar e Srbija, mothon kaj TAP zuravel sikavipe ke rromane čavorra.

Lače programurja pale angleškola den but čavorrenge save ande angleškola buljaren piro džanglipe.

Paše lačho trujalipe, e sikamne save kerēn buti čavorrenca thaj zuraven len, den čavorrenge vi socijalizacija khajda kaj barjaren čavorrenge kognitivno thaj fizičko barjaripe, lače rezultaturja po egzamo pale tejaripe ande škola thaj sigo barjaripe thaj lačho sikljope majdur ande škola.⁴

Averčhandipe maškar čavorra dikhel pes majanglal ande angluno klaso kana e čavorra aven uže ande škola, džanen te aven orta, len sama po časo, thaj xaćaren kova so phenel pes po časo.

Majdur, phenel pes vi pale čavorra andar e rromane care, kaj si ekonomsko zuravipe importantno majbut pale čavorra save si po vučo socio-ekonomsko niveli. Bilačho sastipe, ačhadipe katar e škola, čorope thaj o kriminalo šaj te ciknjol pes vrjamasa te akana das so majbut pale sikljope čavorrenge andar e rromane care.

⁴ Angluno barjaripe – zuravipe ande sajekhutni politika: Angleškolako vinajipe thaj sikavipe, UNICEF, 2017.

Sar te zuravas e buti ande TAP?

Fundoske pharimata pale anglunipe bućako ande institucije šaj te arakhas ande govova kaj naj but školake lila. Pedagogikane-psihologikane službe mothon kaj trubus but te keras buti čavorrenca pe parjaripe čhibako thaj pe grafomotorika, kaj gadava si importantno te rromane čavora so majlačhe sikljon dasikani čib godolastar kaj si but rromane čavora bilingvalne thaj dasikani čib majcira džanen.⁵

Kana dikhas sa so si kerdo, kova so naj kerdo si vi te institucije musaj majbut te keren buti sar e rromane čavorra avenas ande škole sar vi ande TAP, sar vi godova kaj khonik andar e angleškola či dikhel kaj si e čavorra save či aven ande angleškola thaj sostar či aven, a si vi kola save dikriminišin e čavorren khajda kaj čhon len ketane majdur katar e dasikane čavorra, thaj po agor rromane čavorra vi kana džan ande angleškola, či džan dži ko agor beršesko numaj muken e angleškola.

Pinta: Gindo sikannengo sar trubul majdur te barjarel pes TAP

⁵ "Sikavimaski inkluzija e rromane čavorrenge", kidipe lilvarnengo, Centro pale sikavimaski politika, 2013.

Cikni zor katar e institucije
pale inkluzija čavorrengi

Cikni vrijama ande TAP:
čorope familijako thaj
ačhipe katar AŠ

e segregacija čavorrengi

Pinta: E institucije naštik te keren e inkluzija ande TAP

Rezultaturja save kerde e čavorra
save sas ande TAP dikhen pes khajda kaj
lačhe kerde egzamurja pale teljaripe ande
škola, sas len lačhi motorika thaj lačhe
sikljonas ande škola.

Ande rodimata šaj te dikhel pes kaj
majterneder čavorra save sas ande TAP
majanglal gatisaren vi maškarutni škola,
ramon o fakulteto, si len cira griža te
aven orta, thaj či džan ando kriminalo ande
adolescencija.

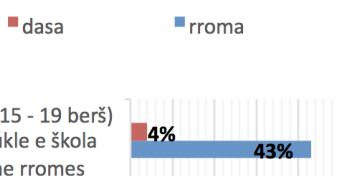
Muklige andar e škola thaj - čavrikano unsuripe

Jekh katar imortantno kotor kana si pučipe pale angluno muklige andar e škola si vi godova kaj e čhorra džan andar e škola thaj len rrom maškar 15. thaj 19. berš. Rodipe savo kerda pes pale rromnja thaj e čavorra (UNICEF) mothol kaj 43% rromane čhorra ande kaja beršeski vrijama ačhavel e škola thaj lel rrom. Ke dasa si kava djindo 4%.

Čavrikano unsuripe si majanglal, dipe xakajako thaj naj lačho pale psihofizikano sastipe čejengo, sar vi šaipe te aven e apatridije, thaj te muklen e škola a thoska vi te aven čorre thaj bi bućako.⁶

Kidipa save kerne buti majanglal te arakhen e Rromenje xakaja, phenen kaj unsuripe čavorrengi si phanglo pale majbut faktorja. Ando izveštajo Prevencija i eliminacija dečijih, ranih i prisilnih brakova, savo ramosarda Vučo komesarijato UN pale manušikane xakaja⁷ ramol kaj si čorope fundo kaj e čejorra len rrom, a thoska vi, cikno sikavimasko niveli.

Po egzamplu, nesave kidipa phenen kaj sikavipe naj po vučo niveli, kaj si but čavorra ande škola, kaj e sikamne či sikljon lačhe e čavorra, thaj rodno maripe barjol šaipe te čejorra len rrom.⁸

⁶ Praksis, Lumnjako des čavorrengi, 2017, www.praxis.org.rs

⁷ Preventing and Eliminating Child, Early and Forced Marriage, IV Factors contributing to child, early and forced marriage, UN OHCHR

⁸ Angluno unsuripei: Trajoske paramiča Romnjengi ande Srbija, Bibija, 2016.

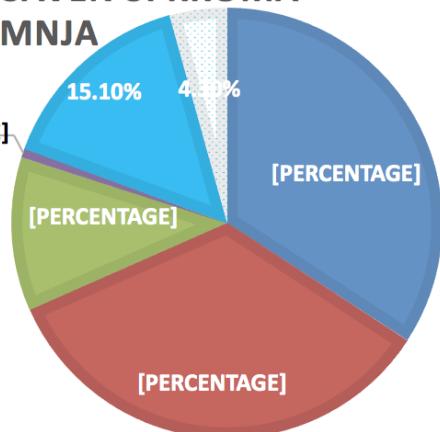
Trajoske šaipa – vučo sikavipe thaj e buti

Kana či gatisarel pes o sikavipe, a thoska Rroma thaj e Rromnja phares šaj te keren buti– kotor kolengo save či nisar džanas ande škola save si purane katar inja berš si 15,1% thaj majdur si vučo niveli katar nacionalno proseko 2%. Naj lačhe djindurja save phenen amenge savo si sikavimasko niveli: prikal 1/3 Rroma thaj Rromnja – 34,2% či gatisarda maškarutni škola, 1/3 Rroma thaj Rromnja si fundoski škola; kotor savo perel pe Rroma thaj Rromnja saven si maškarutno sikavipe si 11,5%, a vučo sikavipe si 0,7% Romen thaj Rromnja.⁹

SIKAVIMASKO NIVELI SAVEN SI RROMA THAJ RROMNJA

- či gatisarde fundoski škola
- gatisarde fundoski škola [VALUE]
- gatisarde maškarutni škola
- gatisarde vučo sikavipe
- kotor rromengo save či gele ande škola >9berš

⁹ E Strategija pale socijalno inkluzija Rromengi thaj Rromnjengi ande Republika Srbija pale vrijama katar 2016. dži 2025. berš

**Than pale familija andar e
minoritenge kidipa ande
školake kotora**

Vi paše gadava kaj o Zakono pale fundosko sikavipe thaj vinajipe (ZOSOV) zuravel bari participacija e familijengi, a pala late ramol vi ande zakenurja save čhon e nivelurja ande sikavipe, rromani falija si cira čhutini ande fundo školako kana si pučipe pale lengo gindo. Paše godova kaj e famijija lija piro than ande Školako odboro, Upravno odboro ande angleškola thaj ande konsili familijako e familija musaj te lel piro kotor vi ande timurja save si kerde ande škole. Ketani buti maškar e škole thaj e familija si cikni. Naj amen e djindurja save phenena amenge kazom si rromane familije čhutine ande školake timurja. Pe jekh rig, e škole si phangle te putren pire vudara rromane familijenge, a pe aver rig, rromane familije či džanen sar kam den andre ande timurja školake.

E pedagoške asistenturja si majanglal manuša save phanden ketanipe maškar familija thaj e škola.

ŠORO 3

Sikavipe čhavorrengo andar e rromane care:

Pharimata ande praktika 34

Ljubinka Simić, E rromani koordinatorka,

Komuna Knjaževac

E legenda: Sose e Rromen nane (čija)

šukare avutnipase: E STUDIJA

SURESKI KNJAŽEVAC

Ano but pharo vakti, keda sine baro bokhalipe thaj keda naštine o manuša te godinen I sofra pherdi mareja, te šaj sine pheren pere pera, olengere sune sine sar te resen adava.

Olengoro lafi sine sar te resen o vakti te oven olen maro thaj ten a bešen bokhale. Jekh dive ko adava nakhavdo vakti, reslepe sa o manuša kotar o sumnal, ko maškar o temi, sar te ulaven o barvalipe e themesoro thaz so koj ko tajsutnipe kerel buti. Adava so ka perel olese, kamela pet e kerel adaja buti majhari jek milja berš, te našti nisar te ljelpe avere bučaja.

Majanglal ulađa pes buti e manušenge kotar i londali phuv (Engleska), so vakerde so si ol ozolo pani, te mangle pese te len o ljenja thaj o dinizja. Keda ale ko redo o Khoraja, rodinže kotar o sa, te den olen o ainda thaj o čarjale thana kote ka keren buti sar te parvaren hajbaja o manušibe. Palo olende ale o Rusija, palo lende o Francuzija, Germanja, Azijski... thaj aver.

O Roma bešje ki rig thaj šunena thaj aikerena koj so ljela. Sa o manuša, thaj okola so sine palo olende lele buti. O Roma godinde, savi buti olenge majšukar kola kakerena vutne vakteste. Keda nakhle pana jekh biš minoritetja, keda alo redo ko Roma savi buti ola kamena, ola vakerde: "Aikeren te vakera maškar amende pana hari, sose na đanaja savi buti te las, isi maškar amende jekh tikno problem, sose sarine isi olen savona kamlipe, keda si o pučiba i buti".

Dži keda o Roma na halile pes, savi buti te ljen, sa o buča ulasalile, so sine šukar. So achilo e Romenge dži avdisutno dive sar avdive. Pana ol našti te arakhen o ikloviba kotar adava pharipe, po šukar te vakerel pes, našti te arakhen I čija. Čija so šaj te kerel olengoro dživdipe lokho, bahtalo, našti te arakhen o drom so ka igarel olen ko anglunipe ano avutnipe.

Зашто Роми немају кључ за боље сутра

У тешко и пусто време, када је била велика глад и кад је сто пун хране био пуст, леп и недосаћан сан, почело је међу људима да се прича на велико о далекој и лепој будућности.

Једног дана у то прошло време, сретоше се сви народи на средини света да се договоре како да поделе богатство света и ко ће шта у будућности радити. Оно што некоме западне тиме ће се бавити најмање хиљаду година, а да неће смети да промени.

Најпре су на ред дошли људи из Слане земље (Енглеска), а који рекоше да су они вазда на води, тако да ће за себе узети реке и мора. Кад стигоше на ред Турци, замолише све присутне да им се додеље њиве и паšњаци на којима ће засадити све оно што ће прехранити свет. После њих на ред дођоше Руси, па људи из Француске, Немачке, Азије ... и тако даље.

Роми само стајаше по страни и слушаше шта се тражи тако да и они који су били иза њих по реду пролазише испред, а они стајаше и размишљаше чиме ће се то бавити у будућности. Кад је прошло још двадесетак народа и кад је опет стигао ред на Роме да кажу чиме ће се бавити, они рекоше: „Сачекајте да попричамо још мало јер не знамо одакле да почнемо. Имамо проблем, јер неко од нас хоће ово, а други желе оно“.

Док Роми не нађоше заједнички језик за свој будући рад поделило се све што је било добро међу другим народима. Тако Роми до данашњег дана не нађоше кључ за свој боли и напреднији пут у будућност.

**Sikavipe Rromengo andar
e rromane care: E studija
sureski - komuna Knjaževac**

Jekh katar e forurja save sas ande projekto si vi komuna Knjaževac save šaj te sikavel amenge sar si sikavipe rromengo ande rromane care. Sar mothon e djindurja ande komuna Knjaževac trajin paše 2.000 Rroma. E Rroma trajin ande trin care, a lengo trajo kote naj po vučo niveli. E Rroma majanglal trajin ande foro, (cikno djindo si kolengo save či trajin ande rromane care), numaj ande gava cikno si djindo rromengo.

Cikno niveli sikavimasko phanglo si pale čorope. Cikno djindo Rromengo kerel buti matej naj len vučo niveli sikavimasko. Sar ramol ande Centro pale socijalno buti paše 70% manuša save len socijalno ažutipe si e Rroma. E pharimata save phanden e Rromen si but. Fundoski griža si sikavipe save si phanglo pale čorope a thoska aven vi aver griže. Inkljistipe andar kaja bibaxt si majanglal sikavipe.

Ande komuna Knjaževac si trin fundoske škole. Djindo čavorrengi save džan ande škole si paše 250, katar save paše 30% den gata oxtoto klaso. E čavorra majanglal džan orta ande škola katar angluno dži štarto klaso (paše 60%), a thoska katar pandžto dži ko oxtoto klaso djindo čavorrengi ciknjol, a fundoski škola gatisarel cikno djindo čavorrengi.

Godolastar kaj či džan ande škola majanglal si došali e familija kaj či del zor čavorrenge te džan sa jekh djes ande škola thaj te pe vrijama gatisaren e škola. Po dujto than, sostar e čavorra či džan ande škola si vi godova kaj e familija naj love te pokinen sa so trubul e čavorrenge.

Sa e institucije po komunako niveli šaj te mothon kaj si majbari griža paše godova kaj e čavorra či džan sa jekh ande škola vi griža kaj e familija čavorrenca džal ande aver phuvja pe jekh vrijama, a thoska boldel pes. Godolastar e čavorra majanglal či den gata e škola.

E čavorra po teljaripe beršesko teljaren
ande škola, numaj kana nakhel duj, trin,
čhon von džan familijasa ande aver phuvja.
Kote ačhen dži ke šov čhona athoska
bolden pes palpale. Gadava majanglal kerel
bari griža čavorrenge save po teljaripe
beršesko teljarde te sikljon, te džan ande
škola orta, numaj vi e škola si bari griža
godolastar kaj naštik te khosen čavorrenge
nava andar e škola vi kana či džan šov čhona
ande škola. Khajda avas pe dujto griža,
so te keras e vrijamasa kana e čavorra či
sas ande škola, sar te gadava ramos ande
školako lil, a džanas kaj e čavorra naj ande
amari phu? E škole musaj te gindin sar te
aven po agor kale grižako. Kana bolden
pes „xoxavne azilanturja“ ake amenge
palem griža! So te keras e čavoresa savo
kote džalas ande škola pe aver čhib, naj les
lila andar e škola kaj džalas, so te keras, te

boldas les ande jekh klaso palal numaj te
džal anglatte aver klaso, numaj te džal
po školako egzamo, a sa džas e gindosa kaj
palem džala e familijasa ande aver phuv?
Gadava si pharo pale savora, numaj e
školen si timurja save len e familija čavoreski
te kerel lerca buti thaj te ketane keren pe
griža. Majanglal sas egzamplurja kana
čavorres bolde ande jekh klaso palpale,
thaj teljarel aver čavorrenca te sikljol.

Fundosko faktoro katar čorope ke Rroma
si čisikavipe, savo pala peste crdel vi aver
faktorja. Inkljistipe katar kaja griža si
majanglal sikavipe.

**E buti rromane čavorrenca thaj
zuravipe ande sikavipe – sar si
thaj sar šaj te avel**

Baro ažutipe del čavorrenge save aven andar aver phuvja o pedagoško asistento. PA kerel buti čavorrenca pe čhib savi xačarel. Khajda si men e čavorra katar 12 berš save si ande štarto klaso, a džanas vi kaj o čhvavorro šaj te avel ande fundoski škola dži 15 berš. Kote kaj e familija či džal ande aver phuvja thaj lenca šaj te kerel pes o svato te o čavorro del gata e škola, kote e škola ažutil te o čavorro ačhel ande škola matej si les prikal 15 berš. Dži štarto klaso e čavorra džan ande fundoski škola pe vrijama, numaj ande pandžto klaso thaj majdur e čavorra či džan ande škola thaj si len griža te sikljon, majanglal si kote pedagoško asistento te sikavel len sar trubun te sikljon godolastar kaj e familija naštik. Bari griža si vi kaj e čavorra či inklijen po gatisarimasko egzamo ando oxtoto klaso. Katar jekh rig, e čhorra len rrom, a katar aver rig naj len zor katar e familija godolastar kaj si vi von bi školako. E familija majanglal gindil „dela lenge e

phu čhoneski pokin“ (gindin po socijalno pokinipe savo len duj, trin familije palal).

Khajda buti naj lačhi ande fundoski škola, a thoska majdur vi ande maškarutni, vi majdur.

Paše 2% rromane čavorra ramon thaj den gata nesavi maškarutni škola. Palem gindis kaj si pale godova došali e familija thaj čorope. Rromane čavorra save ramon e maškarutni škola majanglal ramon trito nevili sikavimasko.

Majanglal, cikno djindo čavorrengi ramolas nesavi maškarutni škola, adjes si lače godolastar kaj si len stipendija katar e Vlada thaj ramom pes ande škola prikal e afirmativno mera. Godolastar kaj či ramon e maškarutne škole saven si štarto niveli došale si vi unsuripa ande fundoske škole, savo musaj te mothas adjes naj khajda bare ke čavorra numaj kana sas varekana.

Ketane buća maškar e institucije ande komuna te keren e inkluzija čhavorrengi ande TAP thaj ramope ande angluno klaso

Angleškolako sikavipe ande savo musaj te džal pes katar 2006. berš adjes džan sa e rromane čhavorra. Varekana nas khajda. But e familija či džanen kana trubun lenge čhavorra te džan ande angleškola, thaj godolastar či ramon čhavorren pe vrijama. Deš berš palal sas e kancelarija pale Rroma ande komuna (Knjaževac), a pale godova vi e Republika dikhla kaj trubul te ande komuna avel pedagoško asistento thaj medijatoro. Khajda sas loko te avas dži ke Rroma save trubunas te ažutin pes.

Lokalne kordinatorja si andar e komuna thaj sastarimasko centro (kotor pale čhavorra) save denas djindurja kazom čhavorra trubun te ramon pes ande angleškola TAP, numaj ande angluno klaso a ketane e PA džanas ande rromane care.

Sa si loko godolastar kaj pindžaras men, kana džas ande rromane care naj nisavi griža. E Rroma andar e rromane care pindžaren e PA godolastar kaj si len e čhavorra save džan ande škola. Avas ke familija thaj mothas lenge kaj si len o čhavorro pale TAP numaj pale angluno klaso, thaj von kamen te muken e čhavorren.

PA thaj o koordinatoro sar vi medijatoro den piro ažutipe kana trubun te inkalen e bijandimaske lila numaj aver lila. Lila andar LB lel o timo, ande sastimasko

centro del pes vrijama kana šaj te avel čhavorro po sastimasko dikhipe, khajda ločarel pes e familijake. Bućarne ande sastimasko centro dikhen pe rromani familija sar vi pe aver manuša.

E komunaki uprava kotor pale privreda thaj pale manušikane buća ande aprilo bičhale akharimaske lila andar LB khere familijake te bičhalen čhavorra ande angleškola numaj ande škola. Ande akharimaske lila ramol vi sa so trubul pes pale ramope ande škola. Kava akharimasko lil šaj te len vi PA sar vi koordinatorja. Orta lila si ke medijatoro save naštik te kerel buti ketane PA-sa thaj koordinatoresa godolastar kaj o Ministarstvo pale sastipe RS či del. Gadava naj lače godolastar kaj khajda naštik te ažutis e rromane familija athoska musaj te las e djindurja sar šaj, pe aver riga.

Palal o timo rodel ažutipe katar Centro pale socijalno buti te lel pale čavorra te podjin thaj te len pe peste. Musaj te phenas kaj amari komuna andar o budžeto del love te kinas e lila pale škola pale čavorra save naštik te pokinen peske, sa e čavorra save teljaren ande angluno klaso len bipokimasko xabe ande škola.

Pale čavorra pokinas vi dromaripe. E škole ažutin e čavorren vi khajda kaj ramon e čavorren ande angleškola matej nakhlo konkurso pale ramope 31. majo e čavorren ramon vi ando septembro bi lilego (e familija či ramol e čavorren pe vrijama godolastar kaj či sas ande phuv numaj kerenas buti ande aver komuna) katar ažutipe amal-amaleske dži ke buti ande projekturja saven si res te ažutil čavorren sar te sikljon numaj buti e familijsa te haćaren kazom si importantno te čavorra džan ande škola.

Ketani buti maškar e institucije si lačhi, kana si men griža majanglal dikhel o koordinatoro, PA numaj o medijatoro, a rodel pes vi ažutipe katar o Centro pale socijalno buti thaj komuna. Sa ketane dikhen so trubul te kerel pes athoska keren buti te so majlačhe ažutin e familija.

Varekana naštik te ažutis, numaj šaj te cira das „vast“ pale ažutipe, thaj tato alav.

.....
На недостатак стручне осposobljenости имају утицај и малолетнички бракови који су традиционално присутни код ромског становништва, мада данас у много мањој мери него раније.
.....

Nesar anglune pučimata save sa
jekh praktičaro kamel te kerel
čhvaorrenca ande rromane care
a trubul te džanel:

- Kote trajin e manuša save si sar aver, naj handžvale thaj xoljarike.
- Sa jekh musaj te aven lačhe lenca nisar či tribun te phenen kaj “dena len sa so kamen” numaj musaj te phenen sostar sen kote.
- Phure savorra džanen dasikani čhib numaj musaj te poloče thaj xaćarimasa mothon so kamen lendar.
- Te keran svato katar sikavipe, sastipe thaj pale socijalno arakhipe trubun te phenen kova so ramol ande zakono.
- But drom teljerena svato pale godova so dukhal len, numaj tumen ašunen so mothon, te džanen kon šaj te ažutil len mothon lenge te či džanen, palem mothon lenge pala soste avilen.
- Majlačhe avilosas te ande rromane care džan vareksa kon kerel buti Rromeca thaj kon džanel e familija ke savi džan.
- Avilosas lačhe te indjaren vareso ke familija kaj džan (e kafa, guglimata thaj aver)
- Asape, xaćaripe, šukar alav si majalnglal kova so musai te indiareni tumenca!!!

E programurja save zuraven

e Rroma ande cara

Komuna Knjaževac si jekhutni katar aver forurja ande Srbija savi del „vast zuravmiskao“ e institucijakenge, bivladake sektoreske numaj vi manušenge savenge trubul ažutipe.

Komuna ketane kerel buti pe projekturja sar partnero, a den vi lovengo zuravipe pale ketane projekturja. Khajda e komuna 2009. sas partnero po DILS projekto pale sikavipe rromane čavorreng, ande savo lija o Akcionalo plano pale sikavipe sar teljaripe te kerel pale rromane čavorra ande vrijama savi avel.

E čavorrenge si dine školako priboro, didaktičko materijali, khelimata thaj aver, a ande rromani cara si kerdo klubo pale čavorra katar 3,5 dži 5 berš. Lino si thaj lačhardo jekh kotor ande jekh kher ande rromani cara kaj sas štarvarardeš čavorra savenca kerelas buti jekh vinajni andar e AŠ.

Res sas te čavorra integrīsin pes, sikljon dasikani čib thaj te orta teljaren ande TAP. Kote dijam zor vi e familijake. Kerda pes svato lenca pale čavorra, pindžarenas pes sar si ande angleškola, šaj te pučenās so kamlenas thaj te mothon katar sostar daran. Kana o programo dija pes gata pokinda les duj berš e komuna.

Kava programo majdur či kerel pes godolastar kaj e familija haćarda sostar si importantno te čavorra džan ande TAP.

Griža sostar e čavorra či džan ande TAP naj sa jekh godolastar kaj naštik te arakhen piro than, numaj si e griža „čorope“ godolastar džan ande aver phuvja. Šaj te o sistemo avel cira averčhande, thaj te došarel e familija e lovenca te bičhalen e čavorra ande škola. Khajda, si men e familija savi džal ande aver phuvja, kote sar vi kate len socijalno ažutipe. Kana ašunel pes kaj e familija djeli ande aver phu aven andar o Centro pale socijalno buti, thaj dikhen sar si orta, thaj athoska e familija naštik te lel socijalno ažutipe. O Centro či ašunel pe vrijama kana e familija djeli, thaj von vi majdur len e love.

Ande zakono ačhel kaj musaj te čavorra džan ande TAP. Te angleškola džanel kaj o čavorro či džal ande angleškola, bičhalel o lil ande komunako kher (kotor pale čavorreng arakhipe) thaj von manjdur bičhalen o lil ande kriso.

Griža si vi kaj o krizo či došarel e famlijija godolastar kaj naj len te pokinen došipe kaj či bičhalen e čavorres ande škola. Kava šaj te avel jekh katar lačhipe savo si kerdo ande praktika.

Katar nesave programurja save kerdam, nakhlo katar godova paše deš berš, ande kotor jekhe programske pale sastimasko centro kerda vi „ordinacija pale terne“.

Lengo res sas te kerem e čavorrenca katar 7. klaso sar vi e čavorrenca save džan ande maškarutni škola sar kam ažutin len trujal averčhande psiho-sastipaske radionice pale sikavipe, sastipe thaj aver.

Pe radionice sas vi e rromane čhavorra. Kerde svato katar pire griže thaj pale kova so ažućaren pe radionica. Kova so sas lačhe, si kaj katar deš čhavorra, šov gatisarde oxtoto klaso, savorra ramosarde maškarutni škola, numaj sa jekh trito kotor lendar vi gatisarda maškarutni škola.

Gadava programo sas pokindo nesave berša katar komunasko kher thaj katar o Ministerijumo pale sastipe RS. Trujal kava programo šaj te dikhas kaj si vi adjes ande tradicija rromengi te len pe terne thaj godova si bilačipe savo ačhel po drom e školake.

Ande Centro pale socijalno buti sas putardo klubo pale familija kaj sa kola save kamle thaj sas len e griža sar kerel pes vinajipe čhavorrengi šaj te kote ašunen thaj sikljon sar trubul. Numaj cira familja kamle te aven ande klubo.

But baro ažutipe e familijke sas vi o programo „praktikanti“, e resesa te bućarel e rromen pe cikni vrijama ande institucije thaj e privreda thaj te den len šaipe te len love angle vrijama kana teljarel pes ande škola. Programo sas pokindo katar OEBS-o thaj katar komunako kher.

Ande vrijama kana kerda pes kava programo (2015. berš) vučo djindo rromengo ačhilo te kerel buti, či gele ande aver phuvja, a vi materijalno pokinipe sas lenge pokindo.

Adjes, musaj te mothav kaj si o Tutoring programo sas kerdo ande jekh katar e štar fundoske škole sikada lačhe rezultaturja. Čhavorrengi save sas ando programo dino si zuravipe te so majlačhe sikljon, numaj dijam lengi vi amalipe thaj

o kamlipe savo naj mol, a savo si len cira khere godlolastar kaj si e familija bari, thaj musaj te but kerel pes sar kam savorra aven čaljarde.

Jekh egzamplio katar but, si vi egzamplio katar jek čhavorro andar e fundoski škola sas ande tutoring programo, a savo zuravimasa katar o programo lačharda bare mola ande škola, lija trito than po zumadipen pale geografija thaj sas majlačho po agor školako. Vi aver čhavorra andar o projekto sas lačhe.

Si vi aver programurja save zuraven e familija andar rromane care a save keren pes ketane e medijatorenci pale sastipe, rromane kordinatorenci thaj e Centrosa pale buti. Kava timo džal ke familijsa savenge bijandile e čhavorra te dikhen sar trajil e familija thaj te den len ažutipe te trubul lengi. Khajda ažutisarda jekhe deja savi sas nasvali, a lako čhavorro či bijandilo pe vrijama. Kana o timo gelo ke dej, pe vrijama dikhle kaj si o čhavorro nasvalo. O čhavorro dejasa sas ko sastarno (ketane e koordinatoresa numaj e bućarnenca andar o centro) thaj o čhavorro sastilo. Sasti familija lija inzardo „vast“ ažutimasko te o čhavorro sastol.

🔍 Trubus te sikavas kaj khonk naj manuš po dujto niveli, ažuti kazom šaj, sikav kaj pačas godolastar kaj san manuš, godolastar kaj gadava naštik te pokinel pes, ažutipe si dino ilestar, a rezultato si asape thaj mištipe.

**Egzamplu sar kerel pes e
čhavorrenca thaj e familijasa ande
rromane care pe tatirig Srbjaki:
*Džanglipe katar e rromane
koordinatorja***

Egzamplu sar kerdam buti e čhavorrenca thaj familijasa ande rromane care ande komuna Knjaževac.

Komuna Knjaževac si čhutini pe purabipen Srbjako, paše xona e Republika Bugarsko thaj čhutini si ande Timočko krajina. Bari si katar 1.202 km² thaj štarto si ande Republika Srbija po baripe. Kotor komunako si majanglal kerdo katar e plaina.

Majvučo than si Midžor pe Stara planina (2169m vučipe), savi si vi majvučo than ande Republika Srbija. Majteluno than si 176m čhutino ande knjaževačko kotlina.

Ande kotor komunako si 86 bare gava, katar save si 85 cikne gava. Ande komuna trajil 37.172 manuša, katar save si 19.705 ande komuna. Maškarutno trajipe si 36 manuša pe km², godolastar šaj te mothas kaj cira manuša trajin ande kaja komuna.

Ande Knjaževco si štar fundoske škole thaj duj maškarutne. Si vi cikni bašlimaski škola ande savi si ande sa jekh berš majbut čhavorra.

Pandž fundoske škole: FŠ „D.T. Kaplar“, FŠ „Vuk Karadžić“, FŠ „Dubrava“, Bašlimaski škola „Predrag MilFŠević“ thaj FŠ

„Mladost“ pale čhavorra andar o Zavodo pale vinijipe ternengo, duj maškarutne škole: Tehničko škola thaj Knjaževačko gimnazija.

“Inja berš semas ande komunako kher sar rromano koordinatoro. Ande koja vrijama či sas PA thaj medijatoro. Semas xasardi, či džanglem sar te kerav buti, khajda si pačav savorenge kana teljaren te keren buti. Teljaripe sas pharo, numaj sigo sikkilem sar trubul te kerel pes buti. Mungri buti sas te kerav buti rromane familijasa te len pire xakaja ande sastimasko kotor, socijalno ažutipe, čhavoreng ažutipe...

Ande 2007. berš angleškolako sikavipe sas čhutino po angluno than kana si pučipe pale sikavipe. Andar e matično služba lijem lil bijandimasko andar savo dikhlem kon po zakono musaj te džal ande angleškola. E šerutnjasa savi ande koja vrijama sas, thaj e pedagogicasa kerdem o sastanko sar vi e familijasa saven si cikne čhavorra.

Djelem ande rromane care ketane e manušnjasa andar o socijalno thaj semas ke sa jekh familija andar o lil savo kerdem (lil katar LB sas katar e sa čhavorra andar e komuna Knjaževac, či sas pale rromane čhavorra). E familijasa kerdem svato te

aven po bešpen ande kancelarija kaj kerdem buti, a te aven vi šerutni thaj o pedagogo.

Po bešpen sas (90%) familije. O pedago-go phenda lenge kaj musaj te džal pes ande TAP thaj ande savi vrijama trubun te džan, sar vi ande savi angleškola džana. Phendam lengi sa so trubun te indjaren pesa katar e lila sar vi so trubun te indjaren e čavorra. Teljarde te pučen, sar indjarena e čavor- ren ke sastarno, sar lena e lila, kazom mol, šaj te phureder phral numaj phen indjarel e čavorres ande angleškola thaj aver.

Pe sa pučipa džanglemas te irisavav. Pale teljaripe amare bućako phendem kaj lava vrijama ande sastimasko centro te čavorra džan po sistematsko dikhipe, thaj kam vi me avava kote.

Pale lila save naj len, dijem o alav kaj me rodava te bičhalen mange andar e matično služba thaj dava len angleškolake. Pale priboro savo trubul čavorrenge pučlem o komunako kher te ažutil men.

Angleškola dija piro alav kaj ažutila čavorren te podjin vareso ande angleško-la. E familija kamla te čavorra aven ramosarde ande škola savi si majpaše e rromane carake, so vi sas khajda, sar vi dino alav te familija avel pale čavorro kana del pes gata sikljope ande angleškola.

Dikhipe sas ramosardo ande sastarno kher, sa e čavorra avile po dikhipe, lijem e lila thaj dijem len ande angleškola. Komunako kher dija love pale priboro, angleškola dija podjipe pale čavorra, savi sas ande angleškola pale aver čavorra saven či sas love pale neve podjin.

Khajda angluni generacija čavorrengi savi musaj te djeli ande angleškola, pe vrijama gatisarda la. Gadala čavorra pe vrijama ramosarde pes ande angluno klaso, nesave djele ande aver phuvja, a nesave ačhile thaj dine gata e škola dži ko agor“.

„O pedagoško asistento sem 7 berš. Či sas loko po teljaripe e čavorrenca. Dav man godji katar jekh čavorro savo avilo andar jekh čorri familija. Si les štar phrala thaj phenja, dad pel, but drom sas ando phanglipe, a dej nasvali.

Mungro angluno phird sas te ketane e amalnasa PA thaj koordinatoresa džav ande rromani cara. Šukar svatosa dijem alav e familijasa te aven e čavorresa po ramosarimasko egzamo pale ramope ande škola.

Sa e lila save trubuja inkaldia o timo, džanglam vi vrijama kana trubuja te džal po sastarno dikhipe. E familija avili e čavorresa po ramosarimasko egzamo, e lila sas men, thaj e čavorres ramosardam ande škola. E familijke phendem kaj o čavorro šaj te lel bipokimasko xabe thaj e lila pale škola thaj kaj e komuna pokinela priboro savo trubul les godolastar kaj teljarda ande angluno klaso.

Ketane e Centrosa pale socijalno buti čavorreske lijem vareso te lel pe peste thaj te podgil. O čavorro teljarda ande škola, po teljaripe sas leske pharo te sikljol godolastar kaj khere khonik či džangla te sikavel leske sar trubul, sas vi melalo.

Ande gadaja vrijama e komuna lija o projekto te lačharel e rromane khera kaj sas vi e kaja familija, thaj khajda kaj sas angluni pale ažutipe. Musaj te ažutisardem len godolastar kaj si o čavorro lačho, kamel te sikljol kazom šaj.

Sa jekh djes sikljilem lesa, sa dži ke vrijama kana sikljila sa e grafemurja, akhardem e familija thaj duj-trin drom semas lende thaj šukar phendem lenge kaj o čavorro musaj te džal ande škola užo, kaj me džanav kaj naj len (savorra trajin ande jekh livni, bi pajesko thaj bi kanalizacija), numaj čavorro kamel te sikljol athoska vi von musaj te ažutin les.

Pale godova, o čavorro džalas užo ande škola, me sa jekh djes sikljilem les sar thoven pes e vasta, thaj mothavas leske kazom si gadava importantno pala lesko sastipe. Line love katar e komuna te keren o kher, akana trajin lače, o dad majcira pel, a o čavorro džanel te drabarel thaj sa so trubul, džal ande škola, a katar nakhlo berš vi leski terneder phen teljarda ande škola“.

**Marija Simić,
Pedagoško asistento, komuna Knjaževac**

DŽIPHERIPEN 1

Zakonsko kotor: Školako šaipe

thaj šaipe katar e komuna

Zakono šaipasko pale škole thaj e komune

Fundo školako si te del šaipe te avel amen so majlačho sikavipe thaj vinajipe pale sa jekh čavorro, ande sa jekh vrijama, matej kaj si e škola.

Čhib sar sikavimasko-vinajipasko buti

(Člano 5, ZOSOV¹⁰)

Sikavimasko-vinajipasko buti kerel pes pe dasikani čhib.

Pale minoriteturja sikavimasko - vinajipasko buti šaj te avel pe čhib katar o nacioalno minoriteto, numaj pe duj čhiba, te kamen majcira 15 čavorra kana teljaren ande angluno klaso.

E škola šaj te kerel sikavimasko-vinajipasko buti vi kana si cira katar 15 čavorra save teljarde ande angluno klaso kana o Ministeriumo del piro gindo pale godova

(majdur o Ministerijumo) sar si ramosardo ande zakono.

Šaipasko lil savo del o Ministerijumo pale cira katar 15 čavorra del majanglal kana o nacionalno konsili del piro gindo pale godova. Te nacionalno konsili či del piro gindo majbut katar 15 djesa kana roda pes gindo, gindil pes kaj si dino lil pale buti. Kana kerel pes sikavimasko-vinajipasko buti pe čhib minoritengo e škola musaj te del šaipe e čavorrenge te sikeljon vi pe dasikani čhib.

Kana kerel pes sikavimasko-vinajipasko buti pe dasikani čhib, pale čavorra save si andar nacionalno minoriteturja sikavipe šaj te avel losarimasko predmeto čhib thaj e nacionalno kultura.

Sikavimasko-vinajipasko buti šaj te avel vi pe aver čhib te pale godova del o šaipe o Ministerijumo.

Kana kerel pes sikavimasko –vinajipasko buti pe aver čhib, e čavorreske musaj te del pes sikavipe vi pe dasikani čhib.

¹⁰ Zakono pale fundosko sistemo sikavimasko thaj vinajipasko ("Sl. glasnik RS", djindo. 88/2017)

Paš sar keren pes e programurja pale sikavisko-vinajipasko buti pe aver čhibja, numaj pe duj čhiba del o ministro.

Sikavimsko-viinajipasko buti pale čhavorra save musaj te sikljon pe semnoski čhib kerel pes sar ramol ande zakono.

Ramope ande škola

(Člano 18, ZOSOV¹¹)

Te o čhavorro phureder katar efta thaj opaš berš naj ramosardo ande angluno klaso godolastar kaj sas nasvalo numaj aver, šaj te ramol pes ande angluno klaso numaj ande aver klaso kana majalnglal kerel egzamo.

Egzamo kerel timo kerdo katar o pedagogo, psihologo, sikamno, khajda te avel so majlačhe e čhavorreske.

Lila save si importantne pale ramope ande anguno klaso fundoske školake

(Člano 23, ZOSOV)

- bijandimasko lil
- lil andar angleškola
- lil andar sastarimasko kher
- lil trajimasko katar e familija

E čhavorra saven naj kala lila, a save si andar e dukhadine kidipa šaj te ramon pes vi bi kale lilengo.

Šaipe pale ramope ande škola thaj sikljope

(Člano 22, ZOSOV)

E familija si majdušali te o čhavorro či džal ande škola, či džal ande sa jekh vrijama ande škola, thaj či sikljol.

O komunako kher bičhalel o lil e školake thaj e familijake save čhavorra trubun te ramon pes ande škola majpalal dži ko agor februako ande aver bers.

E škola musaj te ande vrijama katar 30 dje- sa bičhalel o lil familijake te familija kamel te ramol čhavorres majdur katar e škola.

E škola musaj te bičhalel o lil e familijake numaj ande komunako kher, ande savo mothol kaj o čhavorro naj ramosardo ande škola majpalal 15 djesa kana teljarela e školako berš.

E škola musaj te bičhalel o lil e familijake, kaj o čhavorro či džal sa jekh vrijama ande škola numaj kaj či džal ande škola, majpalal duj djesa kana či avilo ande škola.

Te familija, matej lija o lil andar stavo 5. katar kava člano, či mukla e čhavorres ande škola majpalal katar trin djesa, e škola musaj te bičhalel o lil ande kher komunako kaj ramosarela sa pale čhavorro.

¹¹ Zakono pale fundosko sistemo sikavimasko thaj vinajipasko ("Sl. glasniko RS", djindo 88/2017)

Zuravipe ande sikavipe thaj vinajipe

(Člano 64, ZOSOV¹²)

Pale čavorra save naštik te sikljon godolastar kaj si nasvale, naštik lače te barjon, thaj aver, trubul len zuravipe pale sikavipe thaj vinajipe e škola del sa so trubul te sikavipe avel lačho, anel o SSP-o sar ramol ando zakono.

Res zuravimsko si te sikavipe thaj vinajipe avel pale sa e čavorra, te korkoro sikljon thaj barjon ande škola.

Te sikavipe ande škola avel sar trubul, o šerutno andar e škola, sikamno, vinaj, pedagoško asistento thaj e familija šaj te len zuravipe pale ažutipe sar kam keren inkluzivno sikavipe thaj vinajipe.

Te avel lačho sikavipe thaj vinajipe, e škola musaj te kerel ketane komunake kheresa, sar vi ketane aver kidipasa, institucijasa thaj pe aver bare nivelurja.

Zuravipe pale sikavipe andar o stavo 3. kale članosko šaj te den manuša save džanen so si inkluzivno sikavipe thaj vinajipe thaj e škole save šaj te aven egzamplurja sar kerel pes inkluzivno sikavipe thaj vinajipe.

Manuša thaj e škole save šaj te keren kaja buti andar o stavo 5. katar kava člano del o ministro.

Paše pale gadava lil andar o stavo 6. kale članosko del o ministro.

Lila andar o stavo 6. kale članosko sikade si pe rig internetosko katar o Ministerijumo.

Sajekhutno sikvimasko plano thaj zuravipe ande sikavipe thaj vinajipe

(Člano 76, ZOSOV)

Kana ramol pes o čavorro ande angluno klaso, e škola šaj te del piro gindo te kerel pes čavorresa po SSP-o numaj aver zuravimaške.

Kava zuravipe šaj te mol-godolastar musaj te ramol pes o lil thaj te bičhalel pes ke sastarno čavorresko, te vo del piro gindo so trubul te kerel pes čavorresa, a so del interesorno kidipe (IRK).

Sajekhutno sikvimasko plano (SSP)

Po SSP-o sikljon e čavorra saven trubul zuravipe kana sikljon, godolastar kaj si les pharipe te sikljol, barjarel pes trujal sikavipe thaj vinajipe a majanglal kana e čavorres si:

- Pharipe te sikljol (godolastar kaj si les griža po emocionalno numaj aver niveli);
- Si les pharipe pale barjaripe numaj pharipe te džal (nasvalo trupo, motoričko pharipe, godjake numaj aver pharipa);
- Trajil ando čorope (ande socijalno, ekonomsko, kulturako, čhibako čorrimasko

¹² Zakono pale fundosko sikavipe thaj vinajipe ("Sl. glasniko RS", djindo. 55/2013 i 101/2017)

than numaj sas ande sastimasko centro, numaj socijalno centro);

- Zuravado si thaj barjardo si sikavipe po SSP pale ĉavororra save laĉe sikljon ande fundoski thaj maškarutni škola.

Vinaj, sikamno, numaj aver bućarno manuš ande škola, sa jekh dikhel sar o ĉavorro sikljoj sar barjarel piro gindo, sar barjarel e komunikacija aver ĉavorrenca thaj sar sikljoj te korkoro džal thaj sikljoj ande škola.

Te dikhle kaj o ĉavoro či sikljoj sar trubul, či del laĉhe rezultatrja ande sikavipe thaj vinajipe, numaj sikljoj majbut katar kovo so delpes leske, athoska, kiden pes sa e lila katar o ĉavorro sar kam den leske ažutipe savo trubul les.

Palal godova kerel pes pedagoško profilo ĉavorresko sar kam kerel pes ĉavorresa.

Drom thaj xabe ande škola

(*Člano 69, ZOSOV*)

Čavorro savo trajil dur katar e škola majbut katar ŝtar kilometrurja si les orta te lel bipokimasko dromaripe.

Čavorreske savo si dino ŝaipe te džal ande škola savi si ande aver than matej kaj trajil, si les orta pe bipokimasko dromaripe numaj pale drom dži ke škola te trajil ande than kaj si vi e škola.

Čavorro savo si nasvalo numaj phares barjol, si les orta pale bipokimasko dromaripe matej kaj trajil paše škola.

E škola ketane e konzlicesa katar e familija, kerel o xabe pale ĉavorra.

E škola ŝaj te ketane e foroske kehresa thaj e donatorenci kerel bipokimasko xabe pale sa e ĉavorra pale sasto molipe numaj pale opaš.

Love save lel pale vučo niveli sikavimasko, a savo ŝaj te lel katar e familija kazom ramol ande zakono, numaj katar o forosko kher, donatorja thaj aver, musaj te love del pale xabe numaj pale ažutipe ĉavorrengi.

Činadipe katar ĉibake thaj aver pharimata

(Sajekhutni buti) ande škola kerel pes:

- Than kaj sikljoj pes musaj te avel laĉho pale ĉavorra ande angleškola numaj ande škola (musaj te džan bi pharimasa po drom, averĉhande programurja, aver vrijama kana kerel pes lenca thaj aver);
- Averĉhande sikavimaske metode, lila, khelimata, egzamurja, aver orturja, vakeripe

Pindžaripe lilengo andar aver phuvja

(Člano 96, ZOSOV).

Manuš savo bijandilo ande Republika Srbija, a savo gatisarda nesave klasurja školake ande aver phuvja, numaj te gatisarda ande Republika Srbija themutnenge škole, si les orta te lel gatisarimasko lil, sar vi lila save lija ande fundoski škola te gatisarda fundoski škola numaj nesave klasurja.

Manušen andar aver phuvja, si orta te rodel themuthenske školake lila te godova trubul len.

E školake lila save si pindžarde sa jekh si e lilenca save si pindžarde ande Republika Srbija.

Sar pindžaren pes e školake lila

(Člano 97, ZOSOV)

Kana pindžaren pes e školake lila musaj te dikhel pes Zakono te naj averčavde mothodo.

Ande pinžaripe katar stavo 1. kale članosko lel pes: sistemo školako ande themeske škole, orta save den themeske škole majanglal koleske kaj den pes thaj aver so si importantno pale činadipe.

Te ande pindžaripe dikhel pes kaj e čhib thaj o plano thaj programo si averčhande

katar o plano pale savo del pes pindžaripe, athoska musaj te del pes egzamurja save sikavena niveli sikavimasko.

O Ministerijumo šaj te del egzamurja sar si ramosardo ande stavo 3. kale članosko e komisijke savi korkoro kerela egzamo.

Vrijama pale egzamurja sar vi sar kerena pes, dela pes ande škola majpalal ande vrijama savi dela o Ministeriumo.

Čavorro savo kamel te pindžarel leske o školako lil, šaj te avel ramosardo ande klaso, te naj egzamo lačhardo pe vrijama dži ko teljaripe školako.

Te si khajda andar stavo 1. kale članosko, e škola musaj te čavorres ramol ande klaso školako.

Činadipe pale pindžaripe lilesko

(Člano 99, ZOSOV)

Manuš savo kamel te pindžaren leske e školake lila, musaj te del vi orta lila thaj nakhadipe lilengo katar orta nakhadimasko kher.

Činadipe pale pindžaripe katar e lila školake save si therde ande aver phuv, šaj te mothas kaj si po lačho drom kerimasko.

Xarno ramope po činadipe ramol pes pe orta školako lil thaj vi pe nakhado lil (e klauzula katar pindžaripe).

O Ministerijumo arakhel e lila save si pindžarde andar aver phuvja.

DŽIPHERIPEN 2

Gilja thaj e paramiče pe rromani čib

Gili katar o masek septemvri

Ramosarda Abdulmedžita Demira-Ada

KO MASEK SEPTEMVRI

O masek septemvri
E siklen kupate kedela,
Olen si sikljevni bičhalela.
O masek septemvri
O patra galbeno kerela
Balvalaja olen pi phuv peravela
Thaj ki hava von amenge phenena:
-Sikljoen, šukar sikljoen!
Ki sikljevni tumen bahtale te oven,
Tumare dadanca, tumare dajenca,
O šužipe pi phuv šukar te arakhen!

У МЕСЕЦУ СЕПТЕМБРУ

Месец септембар
Ученике у групе сакупља
У школе их шале.
Месец септембар
Лишће жутим чини,
Ветар га на земљу обара
И кроз ветар нама говори:
Учите, лепо учите!
У школи ви срећни будите,
Са вашим очевима, вашим мајкама,
Чистођу земље лепо чувајте!

Autora: J. Š.

AMEN SIJAM LULUGJA

Amen sijam čhave sumnaliskere
Amen sijam lulugja dadeskere,
Amen sijam lulugja sa e rigendar,
Lole, parne, galbana thaj kale.
Bajrovaja dadeja, dajasa kupate,
Sar sa e sumnalikere lulugja kupate, umaljate,
Aljam tumenge akate dadalen, dajalen! – tumenge
Gili giljavaja, sansarisavo anav baro!
Ma čhinaven o oro sansariskoro!

МИ СМО ЦВЕЋЕ

Ми смо деца света
Ми смо цвеће очева,
Ми смо цвеће са свих страна,
Црвено, бело, жуто и црно.
Растемо са очевима и мајкама у заједници,
Као сви светски цветови заједно, на пољима,
Дошли смо код вас овде очеви, мајке! – вама
Песму певамо, мир желећи!
Мир, мир какво име велико!
Не кидајте коло мира!

SVETI SAVA

Sveti Sava (bjandilo sar Rastko Nemanjić) 1174, ando deževačko gor, po plaj Golija. Sas majterno čavo katan o imperato Stefan Nemanja, angluno Srbijako arhijepiskopo. Mulo 14. Januari (palo Julijansko kalendari 1236 berš ando Trnovo pe Bulgarija, kana bolda palpale pav hodočaše ando Jerusalim). Sas majterno čavo katar baro župani Stefan Nemanja thaj angluno Srbijako arhiepiskopo.

Sas phral katar o imperatori Vukan thaj Stefan Prvovenčano. Izborisajlo palaj samojurisdikcija ande Raška episkopija katar e Vizantija 1219 berš, thaj thoda fundamento ađeseske ortodoksno khangerjake.

Rastko Nemanjić sar terno dадестар kaptisarda Zhumlje talo ortuipe. Ali Rastko našlja pe Svetu vrš thaj čerdilo rašaj ando rusko manastiri Sv. Pantelejmon. Podujto, peske dadeska savo čerdilo rašaj thaj koptisarda nav Simeon, čerde manastiri Hilandar, prvo thaj jedino dasikani khngri po Svetu vrš.

СВЕТИ САВА

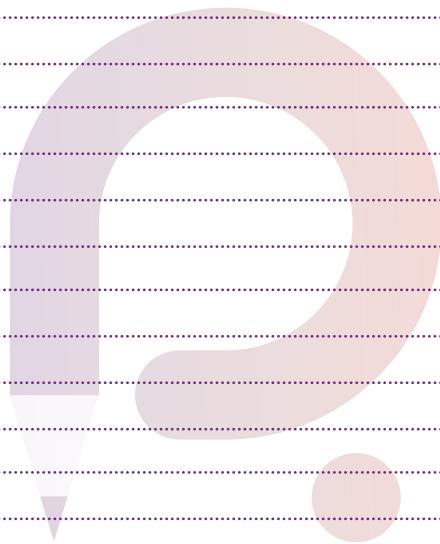
Свети Сава(порођењу Растко Немањић) рођен око 1174 године у дежевачком крају на планини Голији. Био је најмлађи син краља Стефана Немање и првог српског архиепископа. Преминуо је 14 јануара (по јулијанском календару 1236 године у Трнову у Бугарској, при повратку са ходочашћа из Јерусалима). Био је најмлађи син великог жупана Стефана Немање и први српски архиепископ. Био је брат краљева Вукана и Стефана Првовенчаног.

Изборио се за самосталност Рашке архијепископије од Византије 1219 године и поставио темеље данашње Српске православне цркве.

Растко Немањић је у младости од оца добио Захумље на управу. Међутим, Раствко је побегао на Свету гору и замонашио се у руском манастиру Светог Пателејмона. Касније је са својим оцем, који се у међувремену замонашио и добио име Симеон, подигао манастир на Светој гори.

A large, stylized question mark graphic is centered on a sheet of lined paper. The question mark is composed of several overlapping circles and arcs in shades of gray and brown. It has a long stem on the left and a circular loop on the right. A small triangular shape is at the bottom of the stem.

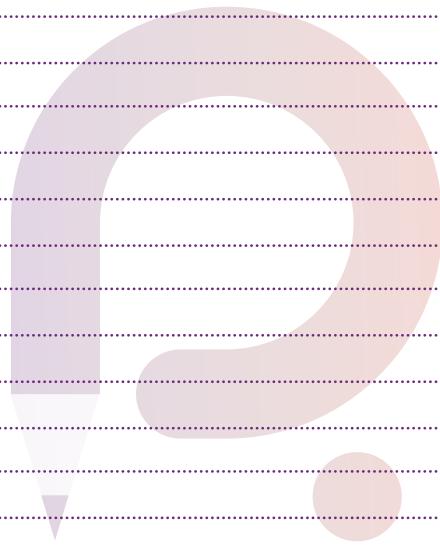
A large, stylized question mark graphic is centered on a sheet of lined paper. The question mark is composed of three main parts: a vertical stem on the left, a large circular bowl on the right, and a small circular base at the bottom right. The entire graphic is filled with a light purple color. The background consists of a grid of horizontal dotted lines, typical of notebook paper.

This page features a large, stylized question mark graphic centered on a sheet of lined paper. The question mark is composed of several overlapping circles and arcs in shades of gray and brown. It has a long stem on the left and a circular loop on the right. The background consists of horizontal dotted lines for writing.

This page features a large, stylized question mark graphic centered on a sheet of lined paper. The question mark is composed of several overlapping circles and arcs in shades of gray and brown. It has a long stem on the left and a circular loop on the right. The background consists of horizontal dotted lines for writing.

This page features a large, stylized question mark graphic centered on a sheet of lined paper. The question mark is composed of several overlapping circles and arcs in shades of gray and brown. It has a long stem on the left and a circular loop on the right. The background consists of horizontal dotted lines for writing.

This page features a large, stylized question mark graphic centered on a sheet of lined paper. The question mark is composed of several overlapping circles and arcs in shades of gray and brown. It has a long stem on the left and a circular loop on the right. The background consists of horizontal dotted lines for writing.

This page features a large, stylized question mark graphic centered on a sheet of lined paper. The question mark is composed of several overlapping circles and arcs in shades of gray and brown. It has a long stem on the left and a circular loop on the right. The background consists of horizontal dotted lines for writing.

This page features a large, stylized question mark graphic centered on a sheet of lined paper. The question mark is composed of several overlapping circles and arcs in shades of gray and brown. It has a long stem on the left and a circular loop on the right. The background consists of horizontal dotted lines for writing.